

به نام خدای خوبی‌ها

مقدمه مؤلف

سعیدی بشوی لوح دل از نقش غیر او علمی که ره به حق ننماید جهلت است

گرانبهترین میراث نیاکان باری زبانهان برای آیندگانی که ماییم، بدون شک هنر و فرهنگ و زبان و ادبیاتی است که در هر نقطه از بهنه گیتی در عظمت و استواری آن سخن‌ها گفته‌اند و کتاب‌ها نوشته‌اند.

بس لزوم آموختن و نگاه داشتن این مهم آشکار است و تردیدی در ضرورت آن نیست. اما چگونگی تحقق آن از اهم مواردی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

ارتقای سطح آموزش زبان و ادبیات فارسی همواره از اهداف ما در تألیف کتابی است که هم‌اکنون در دست دارید. کتاب بیش‌روی شما تمامی مطالب کتاب درسی را به‌طور کامل در بر می‌گیرد و آن‌جا که با آوردن نکاتی فراتر از کتاب درسی، درک بهتر شما را از مطالب اصلی انتظار داشتیم، از این امر دریغ نورزیده‌ایم.

چینش مطالب گفته شده در هر درس از قاعده خاصی بی‌روی می‌کند، لذا یابندگی به ترتیب مطالعه پیشنهادی را به صورت جدی خواستاریم.

در قسمت درسنامه، مطالب هر درس کتاب در بخش‌های زیر طبقه‌بندی شده‌اند:

تاریخ ادبیات: در این بخش آثار و اشخاص شاخص تاریخ ادبیات ایران و جهان در اندازه موردنیاز معرفی شده‌اند و سعی شده است از اضافه‌گویی‌های غیر ضروری برهیز شود.

جدول واژگان درس: واژگانی که عموماً کم استفاده و یا ناملموس هستند از متن درس استخراج شده و با معنی و مترادف آشناتری در اختیار شما قرار گرفته است.

واژگان املائی: واژگانی که به اصطلاح ارزش املائی بالاتری دارند در این جدول طبقه‌بندی شده‌اند. توجه داشته باشید که واژگان این جدول علی‌رغم کامل بودن، شما را از مطالعه متن کتاب درسی بی‌نیاز نمی‌سازد.

هم‌خانواده‌ها: آن دسته از کلماتی که هم‌خانواده‌هایی در فارسی و یا عربی دارند در این بخش دسته‌بندی شده‌اند. سعی کردیم واژه‌ها تکراری نباشند.

معنی و مفهوم ابیات و عبارات: ابیات و عباراتی که درک معنی و مفهوم آن‌ها می‌توانست کمی مشکل باشد در این بخش کتاب به زبان ساده فارسی امروز برگردانده شده است. توجه داشته باشید که درک ادبی از مباحثی است که معمولاً قسمت قابل توجهی از نمره یابانی شما را به خود اختصاص می‌دهد و انتظار داریم با مطالعه این قسمت به سطوح مطلوبی از این نظر برسید.

دانش‌های ادبی و دانش‌های زبانی: آرایه‌ها، قالب‌های شعری و اصطلاحات ادبی در بخش دانش‌های ادبی و مباحث مربوط به زبان فارسی نیز در بخش دانش‌های زبانی مورد توجه قرار گرفته است.

در انتهای هر درس نیز بر سس‌های طبقه‌بندی شده‌ای با چینی قاعده‌مند در نظر گرفته شده است که انتظار می‌رود بس از مطالعه دقیق درسنامه قابل پاسخ‌دهی باشند. هم‌چنین در انتهای کتاب نیز مجموعه سؤالاتی به تفکیک درس و آزمون‌های جامع میانسال اول و دوم به‌منظور آمادگی هر چه بیشتر برای امتحانات در نظر گرفته شده است. پیشنهاد می‌شود بس از حل سؤالات برای بار اول، آن‌هایی را که پاسخ نداده‌اید، غلط و یا با تردید پاسخ داده‌اید با علامت خاصی مشخص کرده و در ساعات پیش از امتحان به مطالعه و حل سؤالات علامت‌دار پردازید.

در انتها ضمن آرزوی موفقیت روزافزون برای دانش‌آموزان عزیز، از همه مهربانانی که در تألیف این کتاب، دست یاری و محبت به سویم دراز کرده‌اند قدردانی می‌کنم.

فهرست

- فصل ۱
زیبایی آفرینش
۵
- فصل ۲
شکفتن
۲۰
- فصل ۳
سبک زندگی
۳۳
- فصل ۴
نام‌ها و یادها
۵۰
- فصل ۵
اسلام و انقلاب اسلامی
۷۰
- فصل ۶
ادبیات جهان
۸۹
- ارزشیابی
۱۰۱

زیبایی آفرینش

ستایش، یاد تو

درس اول، زنگ آفرینش

درس دوم، چشمه معرفت

اهداف

- ✓ آشنایی بیشتر با ستایش (تحمیدیه)
- ✓ توانایی برقراری ارتباط صمیمانه با پروردگار
- ✓ تقویت علاقه و باور نسبت به حمد و ستایش الهی

ستایش
[یاد تو]

تاریخ ادبیات

سعدی: در سال ۵۶۶ هـ. «گلستان» که نظم همراه نثر و نثری آهنگین است را نوشت. در سال ۵۵۵ هـ. «بوستان» که به شعر است را نیز سرود. به مجموعه آثار او «کلیات سعدی» می‌گویند.

نظامی گنجوی: شاعر مثنوی سرای قرن هفتم که پنج گنج را سروده است. «هفت پیکر، اسکندر نامه، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون و مخزن الاسرار»

خواجه عبدالله انصاری: معروف به پیرهرات از علمای بزرگ عرفان و تصوف. از آثار او می‌توان: «مناجات نامه و الهی نامه» را نام برد و تفسیر قرآن که بر اساس کار رشیدالدین میبدی در تألیف کشف الاسرار قرار گرفته نثر خواجه آهنگین است. (مسجع)

واژه‌نامه

مونس، همدم	دراز دستی، تجاوز	استوار، ثابت قدم	طایفه، گروه
سرآغاز، شروع کننده	عنایت، توجه	اندرز، بند	دوگانه، نماز صبح
کارگشا، گشایش گر	ظلمت، جهل	طفولیت، کودکی	خفته، خوابیده
هست کن، به وجود آورنده		دست گیر، کمک رسان، یاری دهنده	

واژگان املایی

متعبد	طایفه	بگزارد	مونس	قصه	عنایت
طفولیت	دوگانه	سرآغاز	کارگشا	ناموده	ظلمت
رحمة الله علیه	مصحف				

واژگان همخانواده

مونس، انیس، اُنس	توفیق، موفق - توافقی	رحمة، رحیم - مراحم
گشا، بگشای - گشاینده	دست گیر، دست گیرنده - دستگیره	غفلت، غافل - تغافل
ظلمت، ظالم - تظلم - ظلم	متعبد، عبد - عابد	خلق، خالق - مخلوق
مصحف، صحیفه - صُحُف		

معنا و مفهوم

سنابش (یاد تو)

نام تو کلید هر چه بستند

ای کارگشای هر چه هستند

ای خدایی که گره گشای مشکلات موجودات در جهان، هستی، نام تو همانند کلیدی است که گرفتاری‌ها را باز می‌کند و در آن گشایش ایجاد می‌کند.

کوتاه ز درت دراز دستی

ای هست کن اساس هستی

ای خدایی که ایجاد کننده و به وجود آورنده‌ی تمام جهان، هستی / دستی که بخواهد ظلم و ستم به درگاه تو کند کوتاه بشود

با نور خود آشنایی‌ام ده

از ظلمت خود رهایی‌ام ده

مرا از تاریکی و ظلمت گمراهی خودم نجات بده / و با نور الهی خودت مرا آشنا کن

هم نلمه ی نانوشته خوانی

هم قصه ی ناموده دانی

ای خدای بزرگ، تو داستان‌هایی که هنوز نوشته نشده‌اند را می‌دانی / و نامه‌هایی که هنوز نوشته نشده‌اند را می‌خوانی

آن جا قدمم رسان که خواهی

هم تو به عنایت الهی

خداوند! توجه خاص و ویژه‌ای به من (بنده‌ات) کن / و قدم‌های مرا در جایی قرار بده که خودت می‌خواهی

الهی، دلی ده که در کارتو جان بازیم، جانی ده که کار آن جهان سازیم، دانایی ده که از راه نیفتیم

خدایا، به من قلب و روحی ببخش که برای انجام کارهایی که مورد رضایت تو است جانمان را فدا کنیم و وجودی به ما بده تا بتوانیم دنیا و آخرت خود را با آگاهی و آنچه تو می‌خواهی درست کنیم، خرد و آگاهی به ما عطا کن که راه درست را انتخاب کنیم.

بینایی ده تا در چاه نیفتیم، دست گیر که دست آویز نداریم. توفیق ده تا در دین استوار شویم، نگاه‌دار تا پریشان نشویم.

بصیرتی به ما بده تا دچار گمراهی نشویم، دستمان را بگیر و هدایت‌مان کن که به غیر تو هدایت‌گر و کمک‌رسانی نداریم. یاریمان ده تا در راه دین ثابت قدم شویم و نگاهمان دار و یاریمان کن تا درمانده و گمراه نشویم.

درس اول زنگ آفرینش

اهداف

- ✓ آشنایی بیشتر با زیبایی‌ها و پدیده‌های جهان آفرینش
- ✓ پرورش حس تعالی‌جویی
- ✓ عشق‌ورزی نسبت به پدیده‌های جهان آفرینش به عنوان آیات الهی
- ✓ آشنایی بیشتر با قیصر امین‌پور و نمونه‌ای از سروده‌های وی
- ✓ آشنایی بیشتر با جمله در زبان فارسی
- ✓ تقویت نگرش مثبت نسبت به جهان آفرینش و پدیده‌های الهی

تاریخ ادبیات

قیصر امین پور: از شاعران دوره معاصر می‌باشد. او از شاعران بنام و موفق دوره پس از انقلاب بود. از آثار او می‌توان در کوچی آفتاب / تنفس صبح / مثل چشمه مثل رود / به قول پرستو / آینده‌های ناگهان را نام برد.

واژه‌نامه

غوغا، آشوب	فارغ، آسوده	کام، آرزو
ذره ذره، کم کم	رهسپار، حرکت کردن	زنجیره، جیرجیرک (نوعی حشره)
ابد، همیشه	زائر، زیارت کننده	
افق‌ها، کرانه‌های آسمان، دور دست‌ها		

واژگان املایی

خوش حال	چهره	ابد	زائر
غوغا	ذره ذره	فارغ	زنجیره
انشا	غلتید	افق‌ها	

واژگان هم‌خانواده

موضوع، مواضع، وضع	خوشحال، خوشحالی، خوشحال کننده
غلتید، غلتاند، می غلتد	
موضوع، مواضع، وضع	
غلتید، غلتاند، می غلتد	

حکایت

«اندرز پدر»

یاد دارم که در ایام طفولیت متعبد و شب‌خیز بودم

به خاطر می‌آید که در روزگار کودکی، برهیزگار و عبادت‌کننده و شب‌زنده‌دار بودم یک شب.

یک شب در خدمت پدر رحمة الله علیه نشسته بودم و همه شب دیده‌بر

یک شب در کنار پدرم و همراه او که رحمت خدا بر او باد نشسته بودم و تمام شب چشم بر

هم نبسته و مصحف عزیز بر کنار گرفته و طایفه‌ای گرد ما خفته

برهم نژده بودم (نخوابیده بودم) و کتاب قرآن عزیز را در بغل گرفته بودم و گروهی دور ما خوابیده بودند.

پدر را گفتم از اینان یکی سر بر نمی‌دارد که دوگانه‌ای

به بدرم گفتم: از این گروهی که خوابیده اند یکی از این‌ها بیدار نمی‌شود تا دو رکعت نماز صبح

بگزارد. چنان خواب غفلت برده‌اند که گویی نخفته‌اند که مرده‌اند

بخواند. آن‌چنان در گمراهی و ظلمت به سر برده‌اند که انگار نخوابیده‌اند بلکه مرده‌اند.

گفت: جان پدر تو نیز گر بخفتی به از آن که در پوستین خلق رفتی

ای عزیز پدر تو هم اگر بخوابی خیلی بهتر از این است که غیبت دیگران را بکنی.

دانش‌های زیبایی و ادبی

جمله چیست؟ هرگاه دو یا چند کلمه در کنار هم قرار گیرند که در بردارنده‌ی یک پیام از نویسندگان یا گوینده به شنونده و خواننده باشد، را جمله می‌گوییم.

مثال،

★ مینا و مادرش به بازار رفتند.

نکته

جمله می‌تواند یک کلمه باشد.

مثال: رفتند - می‌آیم

آرایه‌ی ادبی، شاعران و نویسندگان برای زیباتر کردن شعر یا نوشته‌هایشان از آرایه استفاده می‌کنند. که عبارتند از: (تشبیه - تشخیص - تکرار ...)

آرایه در لغت به معنی، آرایش دهنده و زیبا کننده است.

آرایه تشخیص، هرگاه شاعر یا نویسنده‌ای در نوشته خود ویژگی‌های انسانی را به غیر انسان نسبت دهد می‌گوییم از آرایه‌ی تشخیص یا جان بخشی استفاده کرده است.

مثال،

★ جوجه‌های کبوتران گفتند ← گفتن و حرف زدن مخصوص انسان است و به غیر انسان نسبت داده شده پس این مصراع دارای آرایه‌ی تشخیص است.

مناظره، هرگاه شاعر یا نویسنده‌ای در بیان شعر یا نوشته‌اش، (از دو نفر انسان یا غیر انسان) که با یکدیگر بحث و گفت‌وگو می‌کنند بیشتر به صورت پرسش و پاسخ نیز بیان می‌شود، از مناظره، استفاده کرده است.

مثال،

★ شعر رنگ آفرینش نمونه‌ای از یک مناظره است.

واژگان هم‌آوا، بعضی از واژگان در تلفظ مثل هم بیان می‌شوند ولی املا‌ی آن‌ها با یکدیگر فرق دارد، به این واژگان، واژگان هم‌آوا می‌گویند.

مثال،

★ حیات: زندگی / حیاط: حیاط خانه، بهنه و گستره‌ی خانه

★ اساس: هستی و پایه / اثاث: لوازم خانه

نکته

در املا‌ی این نوع کلمات باید به معنی آن‌ها در جمله دقت کنیم.

پرسش‌های طبقه‌بندی

درس

۱

تاریخ ادبیات

۱ کدام یک از شعرا نثر آهنگین دارند؟ نام ببرید.

۲ «به قول پرستو» متعلق به کدام شاعر می‌باشد.

معنی و مفهوم

۳ واژه‌های مرتبط را به هم وصل کنید.

قرآن	کام
زیارت کننده	متعبّد
شب خیز	غفلت
برهیزگار	زائر
آرزو	مصحف

۴ معنای جمله و بیت‌ها را کامل کنید.

الف) الهی، جانی ده که کار جهان سازیم، دانایی ده که از راه نیفتیم

معنی: خدایا روحی به ما عطا کن که و به ما علمی بده تا

ب) ای هست کن اساس هستی / کوته ز درت دراز دستی

معنی: _____

پ) با نسیم بهار و بلبل باغ / گرم راز و نیاز خواهم شد

معنی: همراه با ، گفت و گو و عبادت

ت) هم تو به عنایت الهی / آنجا قدمم رسان که خواهی

معنی: خود تو ای خدا با خدایی خودت به

متضاد هر واژه را در هر بیت یا نثر پیدا کنید و در مستطیل قرار دهید.

توفیق ده تادر دین استوار شویم.	سست	الف
آنجا قدمم رسان که خواهی	بی توجهی	ب
فارغ از سنگ بچهها باشم	گر قنار	پ

املا

با حروف داده شده واژگان املایی مهم و معنادار بسازید.

ع ز ق ض و
ظ ت ا ئ ر

واژه ی مناسب را با توجه به معنی جمله انتخاب کنید و بنویسید.

امروزه	ما به گیاهان وابسته است. (حیات- حیاظ)	الف
در ماه	بهتر است به نرویم. (سفر- صفر)	ب
جای خالی را با (غ- ق- ض- ظ) پر کنید.		ا

فار..... : آسوده	الف
مو...وع: مسئله	ب
فرا..... : تنهایی	پ
...فلت: گمراهی	ت

هم خانواده

برای هر یک از واژه‌های داده شده دو هم‌خانواده بنویسید.

		معلم	الف
		ظلمت	ب
		متعبد	پ
		تفریح	ت

دانش‌های زبانی و ادبی

در کدام یک آرایه تشخیص دیده می‌شود؟

۱۰

پشته‌ای خار همی برد به پشت	(۱) خار کن پیر با دلق درشت
می‌بردش فتنه باد خزان	(۲) گل دوسه روزی است تو را میهمان
از آن به که کشور به دشمن دهیم	(۳) اگر تن به تن سر به کشتن دهیم
گر چه پاکی تو را پلید کند	(۴) با بدان کم نشین که صحبت بد

کدام یک از این اشعار، شیوه‌ی مناظره ندارد؟

۱۱

شنیدم که پروانه با شمع گفت	(۱) شبی یاد دارم که چشمم نخفت
زندگی لب ز خنده بستن است	(۲) غنچه با دل گرفته گفت
کاین تابناک چیست که بر تاج پادشاه است	(۳) پرسید زان میانه یکی کودکی یتیم
سرها در گریبان است	(۴) سلامت را نخواهند پاسخ گفت

در متن زیر چند جمله داریم؟

۱۲

«دلی ده که در کار تو جان بازیم، جانی ده که کار این جهان سازیم. دانایی ده که در راه نیفتیم.»

آن واژه‌ای که می‌تواند یک جمله‌ی کامل باشد و یک کلمه است نام دارد.

۱۳

با «غوغا، زنجره، کیوتر» یک جمله بنویسید.

۱۴

اهداف

- ✓ آشنایی با نمونه‌ای از ستایش و نشر ادبی معاصر
- ✓ تقویت توجه به آفرینش و زیبایی‌های طبیعت
- ✓ پرورش نگاه‌های کنجکاوانه و دقیق
- ✓ پرورش روحیه معرفت‌جویی و توجه به خالق زیبایی‌ها
- ✓ آشنایی با انواع جمله با توجه به لحن و آهنگ آن‌ها
- ✓ آشنایی با آرایه تشبیه و ارکان آن

تاریخ ادبیات

علی شریعتی: نویسنده و اندیشمند معاصر فرزند محد تقی شریعتی بود در مینان خراسان به دنیا آمد و در رشته جامعه شناسی و تاریخ ادیان به درجه دکترا رسید از آثار او می‌توان فاطمه فاطمه استم کور و اسلام شناسی را نام برد.

واژه‌نامه

به ویژه، به خصوص	عظمت، بزرگی	برافراشته، بالارفته
معرفت، شناخت	اعجاز، شگفت انگیزی	دیرینه، قدیمی
زلزل، شفاف	مذاب، ذوب شده	وداع، خداحافظی

واژگان املایی

خستگی ناپذیر	معرفت	اعجاز	برافراشته	وداع
غرق	شگفت انگیز	روح مذاب	ذرت	
طبیعت	جاذبه	کشتزار	خویشاوند	
زلزل	غرقه	بزمرد	رفیق	

واژگان همخانواده

فهمیدن، فهم، مفاهیم	جلال، جلیل، مجلل	احترام، محترم، حرم
می‌نگریستم، نگر، بنگر	جاذبه، جذب، مجذوب	نظر، ناظر، منظور

معنا و مفهوم

چشمه معرفت

- 👁️ احساس می‌کردم هم اکنون چشمه‌های معرفت از درون من سر باز خواهند کرد.
- 👂 احساس می‌کردم در همین لحظه دانش و علم همانند چشمه‌ای از وجود من خواهد جوشید.
- 👁️ آب‌های زلال و سرد گوارای فهم و دانایی در من خواهد جوشید.
- 👂 فهم و دانایی درباره‌ی جهان هستی و خالق آن، مانند آب‌هایی صاف و سرد و گوارا در من جاری می‌شود و همه‌ی وجود مرا در بر می‌گیرد.
- 👁️ یقین دارم که در کلاس شگفت آفرینش و زیبایی طبیعت عظمت و جلال و جاذبه‌ی خالق درس را با همه وجودم لمس می‌کردم.
- 👂 اطمینان دارم که آفرینش و زیبایی طبیعت برای من مانند کلاس درسی بود و در آن بزرگی و شکوه و جاذبه‌ی آفریننده‌ی طبیعت، یعنی خداوند را، با همه‌ی وجودم درک می‌کردم.
- 👁️ غرقه‌ی شکوه و اعجاز و زیبایی خلقت بودم.
- 👂 من در عظمت و زیبایی شگفت‌انگیز آفرینش غرق شده بودم.
- 👁️ کودکان پر نشاط گل بوته‌ها و نوجوانان امیدوار ذرت‌ها در گوش نسیم آمین می‌گفتند.
- 👂 غنچه‌های شاداب بوته‌های گل و بوته‌های ذرت مثل نوجوانانی بر امید همراه با نسیم حرکت می‌کردند و خواستار اجابت دعای درختان می‌شدند.
- 👁️ برگ درختان سبز در نظر هوشیار / هر ورقش دفتری است معرفت کردگار
- 👂 در نگاه انسان دانا هر کدام از برگ‌های درختان همانند یک دفتر است که عظمت و بزرگی خداوند را به ما نشان می‌دهد.
- 👁️ این درختان‌اند همچون خاکیان / دست‌ها بر کرده‌اند از خاکدان
- 👂 درختان همچون انسان‌ها هستند و برای دعا و راز و نیاز شاخه‌هایشان را مانند دست از دل خاک به سوی آسمان بلند کرده‌اند.
- 👁️ با زبان سبز و با دست دراز / از ضمیر خاک می‌گویند راز
- 👂 درختان با برگ‌های سبز و شاخه‌های بلند شده به طرف آسمان رازهای عظمت خداوند را از درون زمین هویدا می‌کنند.

دانش‌های زبانی و ادبی

انواع جمله

(۱) خبری (۲) امری (۳) پرسشی (۴) عاطفی

(۱) خبری، به جمله‌ای می‌گویند که به ما خبری را می‌دهد و در آخر آن نقطه می‌گذاریم.

مثال،

★ احمد ماشین خرید.

(۲) امری، به جمله‌ای می‌گویند که انجام کار یا درخواستی را از کسی داشته باشیم و در آخر آن نقطه می‌گذاریم.

مثال،

★ شما به حیاط مدرسه بروید.

(۳) پرسشی، به جمله‌ای می‌گویند که چیزی را با آهنگ و لحن پرسشی یا با واژگان پرسشی بیان می‌کنیم و در پایان از نشانه‌ی

پرسشی استفاده می‌کنیم.

مثال،

★ به مدرسه رفتی؟

★ چگونه به مدرسه می‌روی؟

(۴) عاطفی، به جمله‌ای که میان احساس و عواطف و تعجب ما را برانگیخته می‌کند و در پایان جمله علامت ! می‌گذاریم.

مثال،

★ چه محیط دل‌انگیزی است!

★ چقدر هوا سرد است!

تشبیه

چیزی را به چیزی دیگر مانند کردن است.

مثال،

★ دندان‌های مینا همچو برف سپید است.

دندان‌های مینا به برف تشبیه شده چون هر دو سفید هستند.

هر تشبیه چهار رکن دارد،

(۱) مشبه (رکن اول) (۳) وجه شبه (رکن سوم)

(۲) مشبه به (رکن دوم) (۴) ادات تشبیه (رکن چهارم)

مشبه، چیزی که می‌خواهیم آن را به چیزی دیگر تشبیه کنیم. (دندان‌های مینا)

مشبه به، آن چیز دیگری است که؛ مشبه را به آن مانند کرده‌ایم. (برف)

وجه شبه، دلیل شباهت این دو به یکدیگر است. (سفیدی)

ادات، واژگان (مثل، مانند، همچو، چو، نظیر، گویی و همچو را ادات تشبیه می‌گویند.